

УДК
[37.091.12:001.89]:005.336.2(06)

Міністерство освіти і науки України

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Навчально-науковий центр
«Інститут післядипломної освіти та курсової підготовки»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту і здоров'я
Кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ СТАЖУВАННЯ

**ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ І НАУКОВО-
ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
ОРТОПЕДАГОГІВ, РЕАБІЛТОЛОГІВ ТА
ПСИХОЛОГІВ**

Черкаси, Україна 23 січня – 10 лютого 2023 р.

Збірник наукових праць

Науково-педагогічне стажування «Формування освітніх і науково-дослідницьких компетентностей у підготовці майбутніх ортопедагогів, реабілітологів та психологів»: Черкаси, Україна 23 січня – 10 лютого 2023 р. - 66 с.

Організаційний комітет

Ілюха Лідія Михайлівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Юхименко Лілія Іванівна - доктор біологічних наук, доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Лизогуб Володимир Сергійович - доктор біологічних наук, професор кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Коваленко Станіслав Олександрович - доктор біологічних наук, професор кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

Хоменко Сергій Миколайович – кандидат біологічних наук, доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;

РЕАБІЛІТАЦІЯ ДОРΟΣЛИХ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Чепурна Людмила Георгіївна - кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології

У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю, тим самим взяла на себе зобов'язання забезпечувати і заохочувати повну реалізацію всіх прав людини і розширення участі осіб з інвалідністю в громадському, політичному, економічному, соціальному та культурному житті за рівних можливостей.

Наголошуючи на важливості актуалізації проблем інвалідності як складової відповідних стратегій сталого розвитку, необхідно зауважити, що сприяння повному здійсненню своїх прав і свобод людьми з інвалідністю, а також їх повноцінна участь у житті громади, дасть змогу таким людям реалізувати свій творчий потенціал та зміцнити у них почуття причетності, що сприятиме досягненню значних успіхів у людському, соціальному та економічному розвитку суспільства та викоріненні убогості.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» надає дорослим з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень певні державні гарантії щодо реалізації їх конституційного права на повноцінне життя і реалізацію в соціумі та пропонує систему медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство. Закон сприяв вибуховому розвитку сфери надання реабілітаційних

послуг, створенню реабілітаційних установ державної або комунальної форми власності, розробці механізмів направлення та зарахування на реабілітацію, удосконаленню та розробці інноваційних методів реабілітаційної роботи. В той же час, на сучасному етапі розвитку суспільства, культури висувуються нові вимоги до розвитку особистості. На перше місце виходять індивідуальність, творча активність, здатність до самостійної творчої діяльності, вміння творчо підходити до кожної життєвої ситуації, самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. Важливу роль у подоланні недоліків розвитку та формуванні творчих можливостей в дорослих з інтелектуальними порушеннями може зіграти арт-терапія.

Корекційно-розвивальні та психотерапевтичні властивості мистецтва пропонують людині з інвалідністю практично необмежені можливості для самовираження та самореалізації, як в процесі творчості, так і в його продуктах, твердженням та пізнанням свого “Я”.

Проблемам реабілітації дорослих з інтелектуальними порушеннями присвячені роботи українських науковців В. Синьова, М. Кота, М. Шеремет, В.Бондара, М. Миронової, М. Матвеевої, О. Хохліної.

Автори у своїх дослідженнях зазначають, що арт-терапія в багатьох випадках має соціалізуючу та розвиваючу спрямованість, а також є ефективним методом оздоровлення та гармонізації особистості дорослої людини з інвалідністю. Не дивлячись на те, що арт-терапія – це суто психологічний метод, вона може стати цінним інструментом в діяльності реабілітаційних установ.

Арт-терапія - це спеціалізована форма психотерапії, заснована на мистецтві, в першу чергу образотворчій і творчій діяльності. Термін «арт-терапія» утворений від англійських слів «art» - «мистецтво, майстерність» та «therapy» - «лікування, терапія». Дослівно термін арт-терапія перекладається, як терапія мистецтвом.

Арт-терапія ефективно використовується для подолання неврозів, фобій, депресій, тривожних станів. Але крім своїх унікальних властивостей, націлених

на зцілення психіки хворої людини, арт-терапія, в той самий час, може стати унікальним методом самопізнання, самовираження та самопрезентації світові.

Арт-терапія - це синтез декількох областей наукового знання: мистецтва, медицини та психології. В лікувальній та психокорекційній практиці арт-терапія - це сукупність методик, побудованих на використанні різних видів мистецтва в своєрідній символічній формі і дозволяє завдяки стимулюванню художньо-творчих (креативних) проявів дитини або людини з інвалідністю здійснити корекцію порушень психосоматичних, психоемоційних процесів і відхилень у розвитку [1].

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здатності самовираження і самопізнання. З точки зору представника класичного психоаналізу, основним механізмом корекційного впливу в арт-терапії є механізм сублимації. Для того, щоб виявити, чи має арт-терапія позитивний вплив на розвиток людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень в процесі реабілітаційної роботи, нами було розроблено програму з використанням арт-терапевтичних методик, що включають методики партисипативного театру, а також елементи драматерапевтичних методик, музикотерапії, танцювально-рухової терапії [2].

Апробування програми відбувалось під час десятиденного виїзного інклюзивного тренінгу [3]. Метою та завданням тренінгу було дослідження динаміки розвитку комунікативних навичок та емоційної сфери людей з інтелектуальними порушеннями під час спільної творчої діяльності та проживання з студентами Вищих навчальних закладів (ВНЗ). Учасниками тренінгу стали 12 осіб з інтелектуальними порушеннями та 5 волонтерів із числа студентської молоді. З метою дослідження ефективності програми з реабілітації дорослих осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень засобами арт-терапії було реалізовано збір матеріалів у формі щоденників та проведено якісний аналіз щоденників спостереження «Я та інший». Таким чином відбувалась щоденна інтроспекція учасників з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень свого стану та розвитку комунікативної та емоційної

сфери. З огляду на те, що метою програми було сприяння розвитку емоційної та комунікаційної сфери людини з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень було вирішено дослідити ряд закономірностей динаміки переживань та уявлень за ключовими тематичними блоками:

1. Самопочуття
2. Побут
3. Дозвілля
4. Тренінгові заняття
5. Роздуми про спілкування
6. Заповнення щоденника
7. Вільні роздуми

Кожен тематичний блок мав декілька питань щодо самопочуття та комунікації в процесі відповідної діяльності, також було окремо виділено блок про рефлексію стану під час складання щоденника та окремий блок про спілкування.

Основним завданням дослідження текстів щоденника було пошук слів, та речень, що відображають динаміку розуміння учасником свого емоційного стану та емоційного стану партнера в процесі комунікації.

Аналіз динаміки розвитку комунікаційної сфери учасників відбувався з урахуванням розвитку навичок спілкування, що мало відображення у текстах щоденників, в яких були описані ситуації встановлення контактів, спілкування та взаємодії в різних сферах спільної діяльності, усвідомлення проблем в спілкуванні та пошуку рішень.

Як показали результати дослідження відбулись позитивні змін, а саме:

- впродовж тренінгу прихильність та бажання до взаємодії зросло;
- систематична робота щодо заповнення щоденника, розширення словника слів, які описують досвід, усвідомлення потреби розуміти цей досвід та отримувати полегшення від такої діяльності сприяли збільшенню мотивації до цієї діяльності;

- тренінгові завдання створили умови для цілеспрямованого формування та налагодження стосунків, а також приверненню уваги до внутрішніх переживань стосовно цієї комунікації;
- під час тренінгу учасники ділились особистим досвідом пов'язуючи його з теоретичним матеріалом. Така робота сприяла поглибленню розуміння почуттів та переживань іншої людини.
- збільшилась кількість слів та речень, що описують емоційний стан учасників, та слів і речень, що стосуються комунікації, а також амбівалентних почуттів щодо цієї комунікації;
- взаємодія під час тренінгових занять, де є структура та визначені форми взаємодії, допомагали учасникам краще усвідомлювати себе та партнера у комунікації та відчувати більше комфорту.

Крім тренінгових занять такій динаміці сприяли умови спільного проживання, ведення побуту та спільного дозвілля. Спеціально організована театральна взаємодія та правила у грі створювали безпечний та визначений простір для розгортання комунікації.

Найважливішою технікою арт-терапевтичного взаємодії тут є техніка активного уяви, спрямована на те, щоб зіштовхнути лицем до лица свідоме і несвідоме і примирити їх між собою за допомогою ефективної взаємодії.

Основні функції арт-терапії:

- катарсична, що допомагає звільнитись від негативних переживань;
- регулятивна, що сприяє зняттю нервово-психічного напруження, регулюванню психосоматичних процесів, моделюванню психоемоційного стану;
- комунікативно-рефлексивна, що забезпечує корекцію спілкування, формування адекватної поведінки, самооцінки.

Основою для всіх видів арт-терапії є художня діяльність, завдяки якій відбувається корекція порушень у розвитку [1].

Про позитивний вплив мистецтва на розвиток дитини з проблемами вказував Л. С. Виготський, відмічаючи особливу роль художньої діяльності, як в розвитку психічних функцій, так і в активізації творчих проявів дітей з проблемами в різних видах мистецтва (музиці, живописі, художнього слова, театру) [4].

Комплексна реабілітація та інноваційні методики роботи можуть сприяти корекції індивідуальних особливостей, оволодінню знаннями, уміннями і навичками, які можуть допомогти формуванню належної самооцінки, усвідомленню особою своїх можливостей, засвоєнню правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи, поверненню особи до активної участі у житті, відновленню її соціального статусу.

Для більш ефективної роботи під час тренінгу та досягнення кращих результатів в процесі реабілітації людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень необхідно застосовувати наступні принципи:

1. Під час занять повинна бути створена доброзичлива атмосфера, терпимість і увага до внутрішнього світу учасників і їх проявів;
2. Продукти художньої діяльності учасників є об'єктивним свідченням переживань людини, що дозволяє використовувати їх для діагностики, корекції, динамічної оцінки станів та може стати матеріалом для створення сценарію вистави;
3. Створення умов для мобілізації творчого потенціалу, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення, розкриття унікальної індивідуальності;
4. Кожне нове заняття повинно містити: ритуал вітання та прощання, матеріал попереднього і нові вправи;
5. Вправи починаються з простих форм, а потім ускладнюються;
6. Заняття починається і закінчується в колі. Групове вітання, де кожному є місце для вираження у групі, потім парна робота, а потім знову повернення в групу;

7. Наявність рамки (правил, завдань) – дає опору, при певній свободі всередині виконуваного завдання – те, що дає можливість самовираження;
8. Терпіння і прийняття можливостей кожного;
9. Відсутність очікування ідеального результату;
10. Формування відповідального ставлення до роботи.

Використання таких принципів під час тренінгу сприяє створенню умов для розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Аугусто Боаль. Ігри для акторів та неакторів. Переклад з англ. Київ: 2016. Вид. 1-е. 252 с.
2. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності. Навчальний методичний посібник. Київ: ГЕРБ, 2007. 288 с.
3. Збірник сценаріїв інтерактивних вистав з дисципліни “Основи сценарної роботи соціального педагога” : Методичні матеріали до курсу І укладачі І. Палько, К. Марчук. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2016. 88 с.
4. Ільченко І.С. Арт-терапія: навч. посібник. Умань: Візаві, 2013.150 с.